

Etični potrošnik

JUNIJ 25

07

LAČNI PRAVICE

Naslov: Etični potrošnik - Lačni pravice

Besedila: Focus, Sindikat Mladi plus,

Društvo Iskra

Urednice: Nina Tome, Živa Kavka Gobbo, Špela

Nastav

Oblikovanje: neAGENCIJA

Lektura: Tadej Turnšek

Glasilo je dostopno:

<https://focus.si/eticni-potrosnik-07/>

Izdajatelj: Focus, društvo za sonaraven razvoj

Sedež: Maurerjeva 7, Ljubljana

Pisarna: Trubarjeva 50, Ljubljana

01 515 40 80

info@focus.si

www.focus.si

Naklada: 500 izvodov

Glasilo Etični potrošnik - Lačni pravice je nas-

talo v okviru projekta **Reboot [Rebooting**

the Food System]. Projekt sofinancira

Evropska unija. Izražena stališča in mnenja so

izključna odgovornost avtorjev in ne odražajo

nujno stališč in mnenj Evropske komisije.

Tiskana verzija: ISSN 1855-5462

Elektronska verzija: ISSN 2536-2550

Focus, društvo za sonaraven razvoj je samostojna, nevladna in nepridobitna okoljska organizacija, ki deluje na področju podnebnih sprememb. Svoje delo organiziramo v programih podnebje, energija, mobilnost, globalna odgovornost in pravičnost ter odrast.

je v težavah

Nina Tome

Mi, ljudje, smo vrsta, ki je Zemljo preoblikovala kot nobena druga. Naš vpliv sega od preoblikovanih pokrajin do izumrlih vrst. Evropa, ena najgostejše poseljenih regij sveta, pri tem ni izjema. Naša odvisnost od naravnih virov – vode, zemlje, energije, surovin – je ogromna. A takšna je tudi cena: podnebne spremembe, uničeni gozdovi, izguba biotske raznovrstnosti, onesnaženje voda in zraka in družbena neenakost. Danes globalno porabimo kar 60 milijard ton virov letno, kar je 50 % več kot pred komaj tremi desetletji. To pa ne povzroča pritiska le na naravne sisteme, temveč tudi na ljudi, ki te vire pridobivajo. Izčrpavanje planeta je neločljivo povezano z izkoriščanjem delavk in delavcev, predvsem v državah globalnega juga, kjer so nizka plačila, nevarni pogoji dela in kršitve človekovih pravic pogosto del vsakdana.

Ta ekološko-družbeni razkroj ni naključje. Je neposredna posledica globalnega gospodarskega sistema, ki temelji na nenehni rasti, izčrpavanju virov in izkoriščanju ljudi.

Kapitalizem, ki pogojuje skoraj vse vidike sodobne proizvodnje in potrošnje, je osrednji povzročitelj podnebne in biodiverzitetne krize. In le s spremembo sistema proizvodnje in zavrnitvijo mantre večne rasti lahko omejimo najhujše posledice ter zaščitimo naravne sisteme, ki nam, ljudem, omogočajo življenje na Zemlji.

Spremeniti je treba tudi sodobni prehranski sistem. Hrana nam daje energijo, vpliva pa tudi na naše počutje. In to ni odvisno le od okusa ali od tega, ali je hrana zdrava, temveč tudi od zavedanja, od kod hrana prihaja ter na kakšen način je pridelana. Model sodobne intenzivne pridelave hrane, predvsem mesa, je eden glavnih vzrokov za podnebne spremembe, uničevanje naravnih ekosistemov ter izkoriščanje ljudi. Države, kot je Slovenija, z uživanjem prekomernega deleža hrane živalskega izvora, uvozom živil iz držav izven EU in odvisnostjo od industrijskega kmetijstva bistveno prispevajo k temu modelu ter s tem povzročajo škodo okoli in ljudem. Celo NIJZ opozarja, da Slovenci v povprečju pojemo trikrat preveč mesa glede na zdravstvene smernice. Pretirana potrošnja poganja nevzdržne prakse – mnogi delavci v prehranski verigi, od plantaž do tovarn in trgovin, delajo v razmerah, ki jim ne omogočajo dostojnega življenja. Kljub temu pa področje potrošnje, še posebej prehrane, predstavlja eno ključnih točk, kjer lahko kot posamezniki naredimo največ. Ko vemo, od kod prihaja naša hrana, kako je pridelana in v kakšnih razmerah, lahko sprejemamo odločitve, ki spodbujajo poštene delovne pogoje in zmanjšujejo ekološko škodo. Ko izberemo lokalno, sezonsko, ekološko, rastlinsko, pravično pridelano hrano, prispevamo k preoblikovanju prehranskega sistema v pravičnejšo in bolj trajnostno smer.

Zahtevati in oblikovati pa moramo tudi sistemske spremembe, se povezovati v skupnosti in spreminjati logiko razumevanja hrane kot vira dobička. Trajnostna hrana bi morala biti pravica in ne zgolj tržno blago. Najlažja sprememba, ki jo lahko sami naredimo za začetek, je drugačen odnos do hrane, ki sega preko štetja kalorij in količine proteinov. Za prihodnost planeta in pravičnejšo družbo je torej nujno, da se vprašamo: Kaj jemo, zakaj jemo to, kar jemo, in kakšne posledice imajo naše izbire?

2 PLANET JE V TEŽAVAH 4 VPLIV PRIDELAVE HRANE NA NAŠ PLANET 6 PODNEBNE SPREMEMBE SO NAŠA NOVA REALNOST, INTERVJU S TINO GAJŠEK 7 ŽENSKÉ V KMETIJSTVU 8 INTERVJU: ANJA KASTELIC, MLA-DA KMETICA 10 VREDNOSTNA ALI DOBAVNA? ZAGOTOVO PA VERIGA 11 DOBAVNA VERIGA BANAN 11 KOMU SLUŽIJO BANANE? 12 MOČ ODLOČANJA V VREDNOSTNI VERIGI Z BANANAMI 13 SKRITI STROŠKI DOSTAVE HRANE 14 SINDIKALNI POGLED NA PLATFORMNO DELO 16 ŠTUDENTSKE MENZE 18 AG-ROEKOLOGIJA 19 KAKO GLOBAL-NO JE LOKALNO MESO? 20 KAKO PRIDEM DO SVEŽE, LOKALNE HRANE?: PRIMERI POVEZOVANJA KMETOV IN POTROŠNIKOV 22 PROFILI NA DRUŽBENIH OMREŽJIH IN PODKASTI 22 #ETIČNIPOTRO-ŠNIK 23 OBRNIMO NA ETIČNO

Vpliv pridelave hrane na naš planet

Številčnost vretenčarjev, kot so sesalci, ptice in ribe, se je v zadnjih 50 letih zmanjšala za skoraj 70 %.

Najpomembnejši dejavniki upadanja biotske pestrosti na svetu so kmetijstvo, ribištvo in gozdarstvo.

PODNEBNE SPREMEMBE

Podnebne spremembe z višjimi temperaturami, sušami, spremembami v padavin- skih vzorcih, gozdnimi požari in manjšimi količinami snega že vplivajo na življenje tudi v Evropi. Priča smo lokalnemu in regional- nemu izumiranju vrst ter njihovim selitvam proti severu in višje v hribe. Vplivi podnebnih sprememb so očitni povsod, vendar se med regijami razlikujejo. Medtem, ko se nekatere države soočajo z dolgotrajnimi sušami in pomanjkanjem pitne vode, druge pestijo vse pogostejši ekstremni vremenski dogodki, kot so orkani, poplave in neurja. Slovenija se segreva še hitreje od globalnega povprečja, posledice pa so hude že danes – spomnimo se samo na nedavne uničujoče požare in poplave.

ANTROPOCEN: DOBA ČLOVEKOVEGA VPLIVA NA PLANET

Z izrazom »antropocen« označujemo geolo- ško obdobje, v katerem je človek postal eden

najvplivnejših dejavnikov preoblikovanja Zemlje. Od prejšnjih obdobj se ključno razlikuje po tem, da je vpliv ljudi na geologijo, podnebje in ekosisteme postal globalen in nepovraten.

Danes živimo v obdobju izjemnih ekosistem- skih tveganj. S svojim delovanjem ogrožamo stabilnost naravnih procesov, od katerih smo neposredno odvisni – s tem pa tudi lastno prihodnost in prihodnost drugih vrst. Zaradi stalne rasti prebivalstva in širjenja materialno intenzivnih dejavnosti smo postali ključna »geološka sila«, ki spreminja planet na na- čin, primerljiv z velikimi naravnimi procesi. Antropocen ni zgolj geološki izraz – je opomin in dokaz, da živimo v obdobju, ko imamo moč uničiti ali zaščititi planetarni ekosistem.

MNOŽIČNO ZMANJŠEVANJE PESTROSTI ŽIVEGA SVETA IN PROPADANJE EKOSISTEMOV

Kmetijski ekosistemi so podskupina eko- sistemov, ki je podvržena močnemu vplivu

človeka, saj jih načrtno spreminjamo z namenom pridelave kmetijskih surovin. Značilno slovensko krajino sestavljajo polja, travniki in trajni nasadi, a na kmetijskih zemljiščih gojimo kmetijske rastline in ži- vali, ki jim z različnimi ukrepi, kot so na primer gnojenje in uporaba fitofarmaceut- skih sredstev, načrtno pomagamo, da so lahko na istem prostoru neprimerno bolj konkurenčne od prostoživečih divjih vrst, ki jih zato lahko izpodrinejo. Ta proces je ključnega pomena za razumevanje vzrokov nastanka biodiverzitetne krize (propad anja ekosistemov, ki ima številne posledice za kakovost življenja in varnost ljudi).

UPADANJE BIOTSKE RAZNOVRSTNOSTI V KMETIJSKIH EKOSISTEMIH

Na svetu obstaja več kot 50.000 užitnih vrst rastlin, od katerih pa jih le nekaj sto po- membno prispeva k prehrani ljudi. **Kar 90 % svetovnega vnosa energije s hrano pride iz uživanja le 15 poljščin,** pri čemer kar dve tretjini tega deleža predstavljajo tri osnovne poljščine – riž,

V zadnjih desetletjih se je število žuželk v Evropi zmanjšalo za kar 60 do 80 %. Ogrožajo jih krčenje gozdov, uporaba pesticidov, svetlobno onesnaževanje in podnebne spremembe. Zaradi tega ne trpijo le žuželke, ampak tudi rastline, pridelki in druge živali, ki so od njih od- visne — ter nenazadnje tudi mi, ljudje.

koruza in pšenica. Ohranjanje biotske pestro- sti v kmetijstvu je zato ključnega pomena za zagotavljanje globalne prehranske varnosti, saj pestrost sort, pasem in vrst omogoča boljše prilagodljivost kmetijstva na spremi- njajoče se okoljske razmere, pojav bolezni

V Evropi je med letoma 1980 in 2020 izginilo 560–620 milijonov gnezdečih ptic, kar je približno toli- ko, kot znaša število ljudi v Evropi.

in preference potrošnikov. Kljub temu raziskave kaže- jo, da se genetska pestrost v kmetijstvu zmanjšuje. To se kaže v izginjanju in zmanjševanju populacij lo- kalnih sort in pasem, ki so se skozi generacije prilago- dile specifičnim okoljskim in proizvodnim razmeram na določenih geografskih območjih. Med skoraj 9.000

znanimi pasmami rejnih živali je kar 17 % ogroženih, 7 % pa jih je že izumrlo. V Evropi je zaradi močne specializacije živinoreje delež ogroženih pasem še višji: 31 % pri govedu, drobnici in prašičih ter 35 % pri perutnini.

Poleg ohranjanja genetske pestrosti je pomembno tudi ohranjanje širše agrobi- odiverzitet, kamor spadajo organizmi, ki omogočajo kmetijsko pridelavo in poveču- jejo njeno produktivnost. To so na primer divji opraševalci, talni organizmi in drugi, ki tvorijo funkcionalne kmetijske ekosisteme.

V toplejšem svetu bo vse več človeku škodljivih žuželk, ki bodo tudi več pojedle. Do konca stoletja bodo objedle 10–25 % več pšenice, riža in koruze kot danes, ko človeštvu na globalni ravni v povprečju pojedjo 10 % hrane.

Po poročilu Evropske agencije za okolje do največjega pritiska na evropske vrste in habitate prihaja zaradi opuščanja rabe tra- višč. Temu sledijo trije dejavniki, povezani z intenzifikacijo kmetijstva: uporaba fitofarma- cevtskih sredstev, naraščanje intenzivnosti paše in gostote živine ter sprememba rabe tal, na primer zaradi pretvorbe travnišč v njive.

Trajnostno kmetijstvo

S tehnološkim napredkom (nova mehaniza- cija, sorte, gnojila) se je povečala kmetijska produktivnost, kar je bilo ekonomsko koristno in podprto s kmetijsko politiko. Vendar pa ima takšna intenzifikacija vedno tudi okoljsko ceno, saj pomeni preusmeritev naravnih virov v kmetijsko pridelavo. Čeprav bi bile sinergije med razvojem kmetijstva in varstvom narave pogosto možne, so bile v preteklih desetletjih redke, predvsem zaradi pomanjkanja znanja, podatkov ter usklajevanja med kmetijskim in naravovarstvenim sektorjem.

Je mogoče združiti gospodarsko uspešno kmetijstvo in ohranjanje biotske raznovrstno- sti? Sonaravno kmetijstvo je celovit sistem, ki združuje ekonomsko in socialno vzdržno kmetijsko pridelavo z okoljskimi načeli:

- » temelji na naravi prijaznih praksah, ki čim boljše izkoriščajo lokalne naravne vire ter spodbujajo raznolikost rastlin in živali na poljih;
- » zmanjšuje negativne vplive na okolje – na primer s kroženjem hranil ter zmanjšano uporabo mineralnih gnojil

- » in fitofarmaceutskih sredstev;
- » ohranja naravo, vključno s tradicio- nalno kmetijsko krajino in varovanjem ogroženih vrst.
- » Trajnostno kmetijstvo zahteva kom- promise in dobro načrtovanje – kako in kje uvajati kmetijsko rabo ter kako vanjo vključiti naravovarstvene ukrepe.

V današnjem svetu, kjer se kmetijstvo sooča z velikimi okoljskimi, družbenimi in eko- nomskimi izzivi, je nujno najti kompromis med potrebami kmetov in interesom širše družbe za zdravo, kakovostno in na pravičen način pridelano hrano. Kmetje so pogosto v nezavidljivem ekonomskem položaju in ne- zadovoljni, saj menijo, da izgubljajo ugled kot pridelovalci hrane in skrbniki krajine. Hkrati pa družba vse bolj prepoznava negativne vplive intenzivnega kmetijstva na biodiver- ziteto, okolje, podnebje in zdravje ljudi. A pri intenzivni pridelavi hrane niti ne moremo govoriti o kmetu, ampak gre za odnos lastnik (agroživilska industrija) – delavec.

V slabem oziroma neugodnem stanju je kar tri četrtine življenjskih okolij v EU, ki so pod varstvenim režimom (območja Natura 2000, naravni re- zervati ipd.), v več kot tretjini teh ob- močij pa se stanje še naprej slabša.

Preberi si celoten članek

Na globalni ravni je kmetijski pridelavi namenjenih okoli polovica uporabnih zemljišč in 70 % vodnih virov.

Živina predstavlja kar 94 % skupne globalne biomase sesalcev (če ne upoštevamo ljudi).

Kmetijstvo povzroča četrtno emisij toplogrednih plinov ter 78 % evtrofikacije¹ sladkovodnih ekosistemov in morij zaradi presežkov dušika in drugih hranil.

V Evropski uniji kmetijska zemljišča predstavljajo največji delež površin med vsemi vrstami rabe tal, in sicer okoli 40 %.

¹ Hranila so bistvenega pomena za rast rastlin, vendar ima preko- merna količina hranil (predvsem dušika in fosforja) v vodi lahko številne škodljive učinke na okolje. To imenujemo evtrofikacija.

PRED VEČ KOT DESETIMI LETI STA SE TINA IN PETER PRESELILA NA ŠMARENSKE GRIČE VIPAVSKE DOLINE, KJER STA SE ODLOČILA URESNIČITI SVOJO VIZIJO O TRAJNOSTNEM ŽIVLJENJU. S SVOJO PREDANOSTJO KMETOVANJU IN EKOLOŠKEMU NAČINU ŽIVLJENJA STA ZAČELA NOVO POGLAVJE, KI JE DANES TESNO POVEZANO Z NJUNIMI STRASTMI IN ŽIVLJENJSKIMI CILJI. PETER, KI JE PRED TEM DELAL NA DRUŽINSKI KMETIJI STUDEN, ENI PRVIH, KI JE VSTOPILA V EKOLOŠKO KONTROLO, JE KLJUB BOGATIM IZKUŠNJAM MORAL PRIČETI NA ZAČETKU. V NAJEM STA VZELA NEKAJ NJIV, KASNEJE PA KUPILA ODROČNO, A ROMANTIČNO PARCELO SREDI GOZDIČKA, KJER ZDAJ RASTEJO SADNA DREVESA IN SOČNA ZELENJAVA. DANES PONUJATA SEZONSKO, SVEŽO ZELENJAVO IN SADJE, NABRANO LE MALO PREDEN JO PONUDITA ZVESTIM ODJEMALCEM. VSE PRIDELKE GOJITA NA EKOLOŠKI NAČIN, SAJ VERJAMETA, DA LAHKO LE TAKO URESNIČUJETA SVOJE VREDNOTE IN SPOŠTUJETA NARAVNE DANOSTI, KI JIH PONUJA LOKALNO OKOLJE. LETA 2024 STA V OKVIRU PROJEKTA EIP MODROZELENA: SPIRULINA, PRIČELA TUDI Z GOJENJEM ALGE SPIRULINE IN SE NAD TEM »SUPERŽIVILOM« NARAVNOST NAVDUŠILA. TRENUTNO GRADITA NOV LESEN RASTLINJAK Z BAZENOM, V KATEREM BO POLETI ZRASLO KAR PRECEJ TE »SUPERHRANE«, BOGATE Z BELJAKOVINAMI IN MINERALI.

Partnersko kmetijstvo: kako ga živita v svojem vsakodnevnem življenju?

»Partnersko kmetijstvo je odnos, v katerem se tako kmet kot potrošnik zavedata svojih vlog in odgovornosti,« pojasnjuje Tina. »Pričakujemo, da potrošnik vsaj poskuša razumeti kmetovo dejavnost in njeno prilagajanje naravi, ki ni vedno predvidljiva. Kmet seveda z veseljem prisluhne potrebam skupine odjemalcev, kot na primer, česa bo več posadil, kdaj in kje se bodo srečevali za prevzem pridelkov, a čisto vsaki želji žal ne more ugoditi. Kmet ni trgovina, ki bi imela vse na voljo ves čas, in prav tako ne more biti ves čas na razpolago, zato je zelo pomembno, da je skupina razumevajoča.« Se pa večkrat zgodi, da z listkom v roki točno ve, za koga nabira pridelke. Partnersko kmetijstvo in ekološko kmetijstvo gresta z roko v roki. »Težko si prestavljam, da bi se ozaveščen potrošnik zadovoljil s konvencionalno pridelavo, z uporabo gensko spremenjenih soj za krmiljenje krav ali z jajci kokoši, ki so ves čas v kletkah in krmljene s krmo iz Brazilije. Potem res nismo naredili veliko. A vseeno bolje kot nič, saj je pomembno tudi ohranjanje delovnih mest na podeželju. No, v resnici je najbolj pomemben naš odnos do vsega,« zaključí Tina.

Kmetijstvo je eden izmed najbolj prizadetih sektorjev zaradi podnebnih sprememb. Kako posledice podnebnih sprememb vplivajo na vajino delo in življenje?

V zadnjih 15 letih se je kmetijstvo tudi zaradi hitrosti podnebnih sprememb že močno spremenilo. »Tudi če zanikamo podnebne spremembe, nam narava pokaže, da se nekaj dogaja. Če smo lahko še pred petimi leti preživeli le s pridelavo sezonske ekološke zelenjave za naše redne tedenske odjemalce, pa v zadnjih treh letih ni več tako. Kljub vsakoletnemu vlaganju v namakanje, nove površine in izgradnjo manjših rastlinjakov pridelamo vsako leto manj zelenjave. Pri nas na Vipavskem so poletja tako vroča, da tudi namakanje ni več dovolj. Poleti je pogled na naše njive zelo žalosten. Vse je izsušeno, in kljub vsej skrbi in delu ne pridemo do zelene letine. Pred osmimi leti smo med gredice zelenjave posadili sadna drevesa in zelišča, da bi bile naše površine čim bolj pestre in biotsko raznovrstne, ampak ne pridelamo dovolj sadja niti za naše potrebe. Včasih nas z obiljem poleti razveselijo robide, jeseni pa fige in kakiji. Breskve nam je uničila kodravost.« Tina nadaljuje: »Iz vse te zgodbe smo se seveda tudi nekaj naučili. Stare sorte jablan pri sosedu

še vedno obrodijo, vinogradniške breskve so bolj odporne, stara hruška, ki smo jo dobili z dokupljeno površino, ima slastnejše sadeže od tistih, ki smo jih posadili, in to brez škropljenja. Posajene trte brez rednih škropljenj z žveplom niso obrodile niti enega zdravega grozdja. Potem pa zagledam eno zanikrno brajdo zraven stare hiše, z zdravimi grozdki, sicer manjšimi in z več peškami, a dovolj, da potešiš željo po grozdju. To nas je spodbudilo k temu, da smo se osredotočili na ohranjanje starih sort.«

Majhne kmetije in podnebna kriza: bodo mladi še prevzemali kmetije?

»Partnersko kmetijstvo je idealno za majhne kmetije z nekaj hektarji, in če te podpirajo ozavešчени potrošniki, potem preživetje kmeta ni pod vprašajem. Problem je, da je potrošnikov, ki vedo, zakaj bi za kilogram sira plačali več kot za neekološkega v trgovini, že tako malo, da jih moramo iskati z lupo.«

Kako se na vajini kmetiji prilagajate na podnebne spremembe, s kakšnimi ukrepi?

»Površine z zelenjavo bomo zmanjšali in se osredotočali predvsem na jesenske in zimske mesece, poleti pa bomo šli na morje. Hec. Ovčerejo, s katero smo pričeli pred leti, bomo še malo povečali, saj so ovce zelo skromne živali, pognojijo nam površine, z njiv pojedjo vse, kar se ne znajde v zaboječkih. Poleg tega vsako zimo sčistimo še kakšne površine, poraščene z robidami. Ovce se pasejo vse leto, skromne so z uporabo vode, dajo nam tudi volno, ki jo uporabimo za gnojenje plodovk. Da pa nam poleti ne bi bilo dolgčas, smo se še odločili za gojenje alge spiruline, ki ji vroče poletne temperature zelo godijo.«

Kaj bi po tvojem mnenju morala storiti politika za večjo zaščito in

odpornost malih kmetij proti podnebnim spremembam? Kako lahko zagotovimo varno preskrbo s hrano za vse prebivalce?

»Politika bi morala imeti interes ohraniti majhne kmetije in jih bolj podpreti. Žal pa živimo v hipokritski družbi. V zadnjem času pogosto slišimo, da kmetije živijo od razpisov in da država vlaga ogromno denarja v tovrstno financiranje. Poznamo kmete, ki so si pridobili znatna finančna sredstva, a se jim ni izšlo in so prenehali z dejavnostjo, drugi na trg niso poslali niti ene prikolice pridelkov več, tretji pa po koncu obvezne hrambe razprodajo vse stroje in se prijavijo na nov razpis. Nisem prepričana, da je to pot zagotavljanja varne preskrbe s hrano. Partnersko kmetijstvo v resnici ne potrebuje nekih finančnih podpor, le družbo oziroma potrošnike, ki jih podpirajo.« pravi Tina.

Doda: »Vem, da bi nekateri ljudje radi podprli kmete, pa jim žal zmanjka časa, da bi se vsak teden zapeljali do kmetije. Zato se kar nekaj ljudi trudi nakupovati od kmetov preko raznih spletnih portalov, kjer se na enem mestu dobi skorajda vse. Tudi sama občasno naročim kakšen kolut sira ali kakšno dobroto za darila. Plačaš malo več, a veš, da si z nakupom nekoga podprl, čeprav te on ne pozna. Z nakupom od kmeta ne podpremo le njega, ampak tudi ohranjamo lepoto slovenskih hribov in kmetij, saj je zaradi tega v Sloveniji obdelan tudi kakšen hribček več. Sam pa dobiš občutek, da si prišel do tistega pristnega izdelka, po katerem hrepeni tvoje telo. To je nekaj, kar daješ sebi in skupnosti, saj imaš občutek, da je hrana resnično pridelana s skrbjo in ljubeznijo.«

Ženske v kmetijstvu

Po podatkih Evropske komisije iz leta 2021 ženske predstavljajo približno 30 % delovne sile v kmetijstvu, gozdarstvu in ribištvu v EU. Pri tem pa se njihova zastopanost med državnimi članicami močno razlikuje: v Avstriji ženske predstavljajo 40 % delovne sile v kmetijstvu, medtem ko je na Irskem ta delež le 15 %. Kar tretjino kmetij v EU vodijo ženske, vendar skrb vzbuja starostna struktura – le 4,2 % je mlajših od 35 let, medtem ko je kar 42 % starejših od 65 let. To pomeni, da mlade ženske v kmetijstvu še vedno težko dosega vodstvene vloge.

Kljub temu, da ženske vodijo le tretjino kmetij, imajo ključno vlogo na kar 96 % evropskih kmetij, ki so pogosto organizirane kot družinska podjetja. Aktivne so pri preoblikovanju tradicionalnega kmetovanja – uvajajo inovativne pristope in dodatne dejavnosti in spodbujajo trajnostne prakse. Ženske na podeželju niso le kmetice, ampak tudi podjetnice in mentorice ter gonilna sila sprememb v skupnosti.

IZZIVI IN OVIRE: NEENAKE MOŽNOSTI

Ženske na podeželju se kljub pomembni vlogi pogosto srečujejo z neenakimi možnostmi. Težko pridejo do zemlje, financiranja in posojil, mehanizacije in do formalnega priznanja za svoje delo. Mnoge negujejo starejše in skrbijo za gospodinjstva, ki ostajajo ekonomsko skrita. Poleg tega se s podnebnimi spremembami zmanjšuje produktivnost malih kmetij – ženske pa so zaradi že obstoječih omejitev nesorazmerno bolj izpostavljene tem vplivom.

Priložnosti žensk za prevzemanje vodilnih vlog v kmetijstvu dodatno omejujejo tudi tradicionalne dediščinske prakse, ki pogosto dajejo prednost moškim dedičem. V Sloveniji sicer ni pravnih razlik v dedovanju glede na spol,

Ženske kmetice prejemajo povprečno za 29 % nižje plačilo od moških kmetov.

a v praksi pogosto prevladajo družbene norme, ki so pri prevzemanju družinskih kmetij bolj naklonjene moškim dedičem. V Sloveniji so ženske močno vključene v kmetijstvo. Delež žensk, ki so nosilke kmetijskih gospodarstev, se je z 20 % leta 2021 povečal na 29 % leta 2024. Pri delu na kmetijskih gospodarstvih sodeluje 46 % žensk, kar je več od povprečja EU (42 %).

ŽENSKE SO KLJUČ DO BOLJ TRAJNOSTNEGA PREHRANSKEGA SISTEMA

Ženske so nepogrešljiv del evropskega in svetovnega kmetijstva. Imajo izjemno vlogo pri zagotavljanju prehranske varnosti, trajnostnem razvoju in odpornosti podeželskih skupnosti. A če želimo prihodnost, v kateri bodo ženske samozavestno vodile kmetije, moramo kot družba odpraviti ovire, ki stojijo na njihovi poti – od sistemskih neenakosti do družbenih pričakovanj. Trajnostna prehrana ni le izbira, kaj jemo – je tudi vprašanje, kdo jo prideluje, kako dostopa do virov in ali ima enake možnosti.

Rast malega kmetijstva je 2–4-krat učinkovitejša pri zmanjševanju lakote in revščine kot kateri koli drug sektor, pri čemer imajo osrednjo vlogo kmetice.

Po ocenah organizacije Oxfam bi z izenačitvijo prihodkov žensk in moških na kmetijah lahko povečali kmetijsko proizvodnjo in zmanjšali svetovno lakoto za 17 %.

Intervju: Anja Kastelic, mlada kmetica

Anja Kastelic je bila štiri leta regijska predsednica Zveze slovenske podeželske mladine (ZSPM) za Koroško, nato pa od leta 2020 tudi predsednica krovne zveze. V tem casu se je osredotocala na vizijo in strategijo razvoja kmetijstva ter sodelovala z odlocevalci. Danes živi in dela na družinski ekološki kmetiji na Dolenjskem in je še vedno aktivno vpeta v kmetijsko zagovorništvo. Jeseni 2024 je bila izvoljena v svet Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije (KGZS) ter v njen upravni odbor.

Kako se je tvoje delo spremenilo od časa v ZSPM do danes, ko si vpeta v delovanje KGZS in druge projekte, povezane s kmetijstvom?

V ZSPM sem bila del izjemne ekipe, kjer smo zagnano delali na projektih za podeželsko mladino – od izobraževanj, oblikovanja »štale trenerjev« in knjižice Moja prva kmetija, ki kmetijstvo predstavlja skozi oči kmetov za naše najmlajše. Podeželska

mladina je bila zame, verjamem pa, da tudi za mnoge druge, resnično poligon odraščanja. Ko pa enkrat spoznaš, da želiš svojo prihodnost povezati s kmetijstvom, postanejo pomembna vprašanja, kot so: V katero smer bo šla strategija kmetijstva? Ali jo sploh imamo? Kako razvito je podporno okolje, ki mi lahko pomaga kmetovati? Kje pridobiti znanje za razvoj? Kaj se spleča in kaj ne? Na ta vprašanja zdaj skušam odgovoriti z delovanjem v največji kmetijski organizaciji – KGZS. Več ljudi in mnenj včasih otežuje hitro in odločno sprejemanje nekaterih odločitev in ukrepov, imamo pa večjo odgovornost.

Razvoj kmetijstva pomembno oblikujejo evropske politike. Kako se po tvojem mnenju slednje odražajo na lokalni ravni v Sloveniji?

Težava, s katero se v Sloveniji soočamo, je, da ne vemo, kako naprej s kmetijstvom. Velika slovenska živilskopredelovalna podjetja smo že prodali, ta trend pa se nadaljuje. To, ob zastrašujočem propadanju slovenskih kmetij, vodi v

povečevanje uvoza in zmanjševanje domače proizvodnje. Kmetijska zemljišča se prekomerno pozidava. Ker so omejena in se novih ne ustvarja, se moramo boriti za vsak košček zemlje, ki ga imamo.

Trenutna situacija resno ogroža stabilnost in prihodnost slovenskega kmetijstva ter prehransko suverenost. Ob tem je skrb vzbujajoče, da politika ne zna ali noče resnično podpreti slovenskih kmetov, ki vse hitreje »izumirajo«. Zaradi vseh teh izzivov težko izkoristimo vse priložnosti, ki nam jih nudi EU. Kljub temu pa smo »strokovnjaki« pri prenosu omejitev, ki nam jih narekuje Bruselj. Evropske uredbe sicer veljajo za vse države, a vsaka država ima svoje nacionalne pravilnike in zakonodajo, ki se lahko precej razlikujejo. Ključnega pomena je, da se zavedamo, da ima Slovenija specifične izhodiščne pogoje v primerjavi z drugimi državami EU. In da znamo te specifike zagovarjati.

Pogosto se pojavlja občutek, da okoljevarstveniki in kmetijske organizacije stojimo na nasprotnih bregovih, čeprav imamo veliko podobnih stališč in stičnih točk: prehranska varnost, vpliv podnebnih sprememb, samooskrba ... Ali kmetijske nevladne organizacije iščete skupne točke z okoljevarstveniki?

Ob prvih kmetijskih protestih v Sloveniji, marca 2023, smo nevladne organizacije, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter Ministrstvo za naravne vire in prostor začeli pogovore o različnih pogledih na kmetijstvo. Ugotovili smo, da imamo precej skupnih točk, ki jih lahko uresničimo s sodelovanjem in redno komunikacijo. Lep primer sodelovanja so trgovinski sporazumi, kot je npr. Mercosur, kjer se kmetijske in okoljevarstvene organizacije strinjamo, da je treba sporazumu nasprotovati zaradi pomislekov glede vplivov na okolje in trajnostno kmetijstvo. Osebnostno menim, da je teh skupnih točk še veliko, vendar se res premalo pogovarjamo in slišimo.

V Sloveniji sodeč po statistikah in informacijah NIJZ pojemo preveč mesa in mesnih izdelkov, kar negativno vpliva na zdravje.

Soočeni smo s paradoksom, da na eni strani vladna skupina za prehrano svetuje zmanjšano porabo mesa, po drugi strani pa MKGP s kampanjo »Izbrana kakovost« promovira (slovensko) meso.

Približno 75 % slovenskega kmetijstva je povezanega z živinorejo, kar je predvsem posledica geografije, gorskih in hribovskih območij. V teh specifičnih reliefnih razmerah je živinoreja smiselna in v mnogih primerih tudi nujna. Brez nje bi se ta območja zarasla, saj je strojna obdelava v takih razmerah bodisi nemogoča bodisi izjemno nevarna. Kampanja »Izbrana kakovost« spodbuja slovenske potrošnike, da posegajo po domačem mesu, kar prispeva k ohranjanju slovenskega podeželja ter življenja na slovenskih hribovskih in gorskih kmetijah. Paradoks, s katerim se soočamo pri mesu, je vprašanje, koliko mesa, ki ga pojemo, je dejansko slovenskega porekla. Potrošniki pogosto niso dovolj osveščeni, da je pri mesu največ prevlar in goljufij glede potvarjanja porekla. Osebnostno nikoli ne kupujem mesa v trgovinah, ampak izključno pri kmetih. Morali bi se bolj zavedati kakovosti, pri čemer bi za slovensko meso odšteli nekoliko več ter kupovali manj uvoženega. Prepričana sem, da bi na tak način uživali manj mesa, a bi bilo to meso sveže in bolj kakovostno.

Zadruga imajo v Sloveniji dolgo tradicijo, vendar je delovanje pogosto zastarelo, v Evropi pa predstavljajo napredno obliko sodelovalnega organiziranja. Kako mladi kmetje gledate na zadruga?

Uspeh zadružništva je odvisen predvsem od ljudi, ki vodijo te organizacije. Zadruga ne sme biti samo trgovina na drobno, temveč tudi organizacija, ki vlaga v razvoj in zagotavlja koristi članom.

Kmetje se zavedamo, da se lahko podjetja hitro prodajo in privatizirajo, zadruga pa ostanejo v rokah kmetov. Zaupanje v nekatere zadruga narašča, ker delujejo na tradicionalen način, s konkretnimi koristmi, kot so npr. izplačila članom in sodelovanje pri prodaji. Za male kmetije je povezovanje zagotovo prava pot naprej.

Kaj so po tvojem mnenju ključni problemi, s katerimi se soočajo mladi kmetje pri načrtovanju svoje prihodnosti v kmetovanju? Kot ključnega omenjajo pomanjkanje dostopne zemlje.

Da, pomanjkanje dostopne zemlje je res eden največjih problemov, s katerimi se soočamo. V Sloveniji je zemlja pogosto pozidana ali prodana tujcem, kar onemogoča dostop mladim kmetov do nje. Še posebej, če ne prihajaš iz kmetijske družine, je dostop do zemlje skoraj nemogoč. Tisti, ki prihajamo s kmetij, pa imamo vsaj neko prednost – vendar moramo imeti starše oz. stare starše, ki razumejo, da mladi potrebujejo prostor za učenje in preizkušanje novih metod. To je tudi priložnost za razvijanje ljubezni do kmetijstva.

Kakšen vpliv na pridelavo imajo trendi, ki se med mladimi potrošniki oblikujejo v mestih, in kakšen je razkorak med njimi in mladimi kmeti, pridelovalci na podeželju?

Kot mlada mamica in članica različnih skupin za vzgojo in prehrano na Facebooku opažam, da se pogosto promovirajo predelani izdelki iz tujine pa tudi visoko procesirana in nizkokalorična hrana. Zastrašujoče je tudi dejstvo, da večina raznih koncentratov, ki so lahko osnova za izdelke, prihaja celo iz tretjih držav tega sveta.

Sprašujem se, ali ni bolje, da vemo, kaj jemo, in si jedi pripravimo sami iz lokalnih sestavin, ki prihajajo od kmetov, katerim zaupamo. V poplavi različnih informacij in pomanjkanju časa si je potrošnikom vse težje ustvariti jasno sliko o tem, kaj je resnično zdravo in trajnostno. Ta informacijski prepad med mestom in podeželjem se žal še povečuje.

Ko govorimo o potrebi po zmanjšani potrošnji mesa, je treba razlikovati med industrijsko živinorejo in obliko živinoreje v Sloveniji, kjer je drugačna prehrana živali, uporabljana zdravila, drugačen je tudi odnos do živali. Potrošniku se zdi, da je vsak zrezek od sosedove krave. Pa to ni res.

Drži. Industrijsko kmetijstvo, predvsem živinoreja, se bistveno razlikuje od pristopa slovenskih kmetov. Tam se večkrat zgodi, da žival zeleno barvo vidi prvič, ko je že na poti v klavnico. Ko pa pride do kritik, smo vsi vrženi v isti lonec. In kaj se zgodi? Zaradi pritiska in slabih pogojev propade vedno več kmetij, še posebej manjših in hribovskih, ki pa so daleč od industrijskega kmetijstva.

Na drugi strani pa imamo mednarodne sporazume, kot je Mercosur, ki negativno vplivajo na naše kmete. Ti namreč omogočajo uvoz cenejših pridelkov, ki temeljijo na intenzivni obdelavi in izkoriščanju delavcev, dovoljujejo okoljsko škodljive prakse in uvoz hrane slabše kakovosti in s tem zmanjšujejo konkurenčnost slovenskega kmetijstva, ki je usmerjeno v kakovost.

Cena je pogosto tisti dejavnik, ki pri potrošniku najbolj odloča. Dober primer za to so naša ekološka jabolka. Zelo smo zadovoljni, če na hektarju pridelamo 25 ton, medtem ko v Italiji lahko dosežejo kar 70 ton na hektar, ker imajo večjo dostopnost do dovoljenih sredstev za zaščito rastlin. Naš cilj je pridelati kakovostno hrano polnega okusa, zato se ne želimo primerjati z italijanskimi jabolki. Je pa pomembno, da potrošniki razumejo, zakaj so naša jabolka boljše in zakaj je ključno, da preverijo poreklo hrane, ki jo kupujejo. Certifikati so pomembni, vendar je še bolj pomembno poreklo osnovnih surovin.

Kaj pa cena trajnostne hrane?

Res je, da kakovostna hrana ne more biti tako poceni kot npr. ceneni izdelki trgovinskih blagovnih znamk. Ampak če pomislimo, koliko hrane se dejansko zavrže – po podatkih SURS smo v Sloveniji v letu 2022 zavrgli približno 72 kg hrane na prebivalca, od tega kar polovico v gospodinjstvih – to ni zanemarljivo.

Ko kupiš poceni hrano, pogosto kupiš več, vendar ta količina na koncu pomeni velik strošek, čeprav sprva ne izgleda tako. Bolje je, da se nakupuje premišljeno, s seznamom, in da razmisliš, kaj boš iz tega pripravil. Boljša hrana je tudi bolj polnovredna in nasiti na dolgi rok, zato je manj verjetno, da jo boš zavrzel. Vse se začne in konča pri vrednotah. Včasih izgleda, kot da nam je bolj pomembno, da imamo vedno najnovejši telefon, kot pa da uživamo kakovostno hrano. Sama sem resnično mnenja, da denar ne bi bil taka težava, če bi samo res živeli svoje vrednote. Za zaključek lahko torej rečem, da je vse mogoče, če le obstaja volja.

Preberi si celoten intervju!

Preberi si celoten članek

Vrednostna ali dobavna?

ZAGOTOVO PA VERIGA

Ko zjutraj popijemo kavo ali pojemo čokoladni rogljiček, smo že povezani s svetom – z Latinsko Ameriko, Azijo, Afriko. Toda poti izdelkov, ki jih uživamo ali porabljamo na vsakodnevni ravni, so pogosto dolge, nepregledne in polne spornih nevidnih »sestavin«: izkoriščanja delavcev, kršitev človekovih in delavskih pravic, uničevanja lokalnega okolja in izpustov toplogrednih plinov. V kapitalizmu je glavno merilo uspeha rast in dobiček, ključni cilj pa čim nižja cena, ki se pogosto dosega na račun okolja, prihodnjih generacij in najranljivejših v vrednostnih verigah.

Do kršitev pogosto prihaja zaradi nejasne odgovornosti in pomanjkljive zakonodaje, na katerih sloni poslovni model gospodarstva, ki poganja naraščajočo potrošnjo bogatejših držav. Hkrati pa na globalnem severu le redko podvomimo v to realnost, v kateri se obnašamo, kot da nam pripada več kot drugim – več udobja, več surovin, več zabave ... Številne raziskave kažejo na povezave med globalnim delovanjem nekaterih podjetij ter uničevanjem okolja in kršitvami človekovih pravic.

V Hondurasu želi proizvajalec palmovega olja (Dinant Corporation) širiti plantaže oljne palme, pri čemer sodeluje tudi z evropskimi podjetji. Januarja 2025 je bilo v dolini reke Aguán v Hondurasu nasilno razseljenih več kot 150 družin. V pohodih oboroženih zasebnih milic, katerih tarča so bile kmetijske skupnosti in zagovorniki človekovih pravic, ki so nasprotovali širjenju plantaž za pridelavo palmovega olja, so umrli najmanj trije ljudje.

KAJ PA SLOVENIJA?

Delavska svetovalnica je razkrila resne kršitve temeljnih delavskih pravic v podjetju Marinblu, kjer so predelovali ribe. Eden od delavcev je leta 2022 v samo nekaj mesecih opravil več kot 450 nadur – bistveno več, kot dovoljuje zakon. Pogosto je delal po 12 ur na dan, v nekaterih primerih celo 21 ur zapored, enkrat pa kar 30 ur brez počitka. Delodajalec je brez vednosti zaposlenih izvajal videonadzor in posnetke uporabljal za nadzor njihove komunikacije. Poleg tega delavcem niso izplačevali zakonsko določenih dodatkov za nočno delo, praznike in nedelje, prav tako jim niso zagotovili predpisanega počitka. Migrantski delavci iz Indije so bili zaposleni prek podjetja, ki sploh ni imelo ustreznega dovoljenja za posredovanje delovne sile, nekateri pa so začasno prebivali kar v prostorih tovarne. Ti delavci zaradi neurejenega pravnega statusa niso mogli iskati pravice na slovenskih sodiščih.

Če želimo, da bodo izdelki trajnostni, je nujno poskrbeti za trajnostnost celotnih vrednostnih verig. Trajnostne vrednostne verige pomenijo skupna prizadevanja vseh deležnikov, med drugim dobaviteljev, proizvajalcev, distributerjev in trgovcev na drobno, za povečanje pozitivnih okoljskih in družbenih vplivov ter hkrati gospodarske uspešnosti oziroma vzdržnosti. V primeru podjetja, ki razvija trajnostno strategijo, to vključuje prevzemanje odgovornosti za svoje vplive. Poudarek je na preglednosti in odgovornosti, na upoštevanju etičnih praks, na zmanjševanju količine materialov in odpadkov z nadomeščanjem s sekundarnimi surovinami in ponovno uporabo ter na zmanjšanju izpustov, degradacije prsti in okolja. Pomembno je tudi podpiranje lokalnih skupnosti.

Kaj pa lahko naredimo sami? Za pravičnost in trajnostnost se lahko zavzemamo tako v zasebnem kot tudi v poklicnem in javnem življenju. Na vsakdanji ravni glasujemo z denarnico – to, kaj kupujemo, kaj kupujemo drugače in predvsem česa ne kupujemo, deloma vpliva na to, kaj bo na trgovinskih policah. Ne smemo pa pozabiti na državljansko in aktivistično mišico.

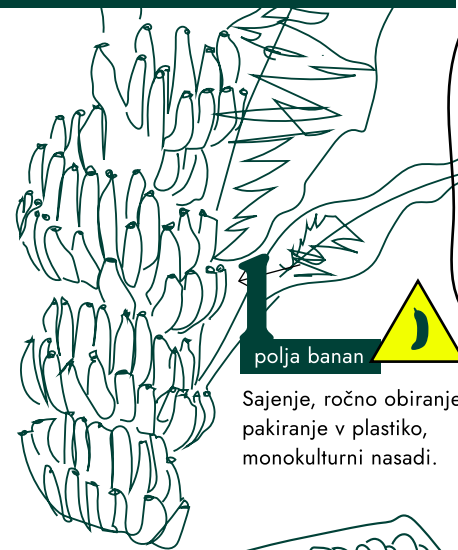
Dobavna ali oskrbovalna veriga (angl. supply chain)

je mreža posameznikov in podjetij, ki sodelujejo pri ustvarjanju izdelka in pri njegovi dobavi kupcu. Povezave v verigi se začnejo pri proizvajalcih surovin in se končajo, ko izdelek prispe v roke končnega uporabnika. Izraz je osredotočen na logistiko in distribucijo. Primer: trgovina z oblačili za zagotavljanje učinkovite dobave izdelkov upravlja svojo dobavno verigo od proizvodnje tekstila do prodajalne. Veriga se začne pri pridobivanju surovine, kot je na primer bombaž.

Vrednostna veriga (angl. value chain)

predstavlja niz dejavnosti – od prve surovine, ki je potrebna za izdelek ali storitev, pa do konca, ko izdelek postane odpadke (ali je predelan). Predstavlja omrežje, deležnike in procese, ki vključujejo proizvodnjo, transport, distribucijo, uporabo ter vsa druga gibanja materialov in informacij od začetnih surovin do konca življenja izdelka. Osredotoča se predvsem na dodajanje vrednosti. Vključuje tudi dobavno verigo. Primer: trgovina z oblačili upravlja svojo dobavno verigo od proizvodnje tekstila do prodajalne, da zagotavlja učinkovito dobavo izdelkov, ter z vplivi v širši vrednostni verigi upravlja tako, da poskrbi, da sestava oblačil omogoča reciklažo zavrženih izdelkov.

Dobavna veriga banan

Sajenje, ročno obiranje, pakiranje v plastiko, monokulturni nasadi.

Prevoz v tovarno za pakiranje, pranje z vodo, sortiranje, merjenje velikosti, pakiranje.

Karantena za izvožene rastline, izvozno carinjenje. Nalaganje, carinska območja, uvozni karantenski pregled.

DELAVCI NA TEH OBMOČJIH SE POGOSTO SOOČAJO Z NEGOTOVIMI RAZMERAMI: PLAČAMI POD MINIMALNO PLAČO, NEFORMALNIM DELOM, OMEJENIMI VARNOSTNIMI STANDARDI IN V NEKATERIH PRIMERIH Z IZPOSTAVLJENOSTJO NEVARNIM KEMIČALIJAM

DELAVCI MIGRANTI POGOSTO BREZ URADNIH POGODB

PRISILNO DELO, NEZAKONITA PRISVOJITEV ZEMLJIŠČ

PODKUPOVANJE PRI CARINSKIH PREGLEDIH

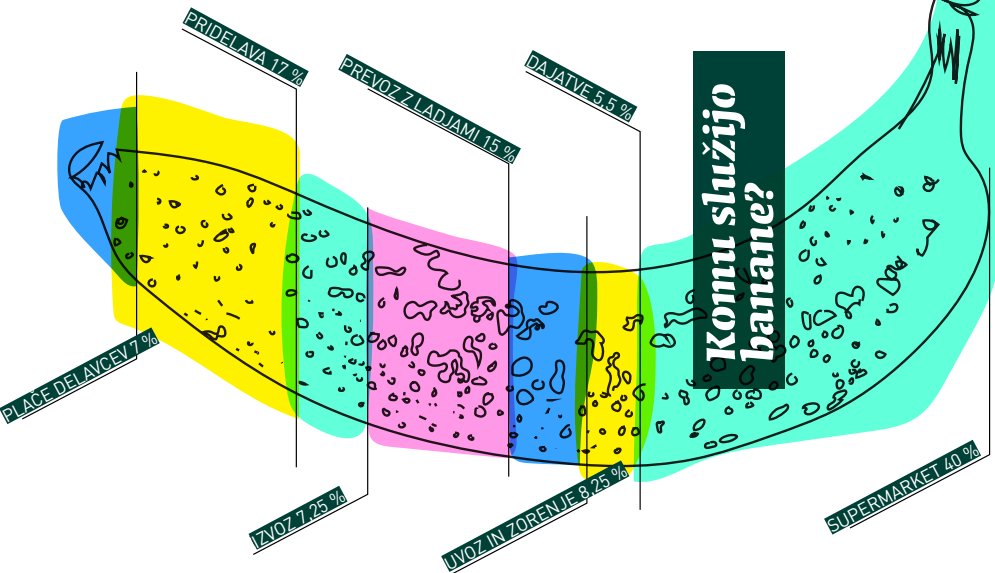
4 zorenje

Prevoz v prostore za zorenje, zorenje, sortiranje, ponovno pakiranje, dostava. Plin etilen uravnava zadnje faze zorenja glede na raven, ki jo zahtevajo evropski trgovci.

5 distribucija

6 prodaja

INFORMACIJE IZ JAVNIH POROČIL O POGOJIH PROIZVODNJE BANAN V EKVADORJU IN KOSTARIKI NA SPLOŠNO

Komu služijo banane?

Moč odločanja v vrednostni verigi z bananami

Koncentracija moči v prehranskih verigah se je v zadnjih desetletjih premaknila od kmetov k velikim trgovcem in predelovalcem, ki z novo nabavno logiko, postavljanjem standardov ter pogojevanjem cen in dostopa do trga določajo pravila igre. Za male kmetije to pomeni, da večji trgovci lahko zaradi svoje večje moči zahtevajo nižje odkupne cene, ki lahko celo padejo pod stroške pridelave in na drugi strani za potrošnike to pomeni, da veliki trgovci lahko diktirajo cene izdelkov v prodaji.

Na podlagi dostopnih podatkov smo razdelili banano glede na finančno moč, ki jo imajo različni deležniki. Jasno je, da se večina dobička koncentrirala na koncu vrednostne verige – pri trgovcih. To tudi pomeni, da imajo slednji največjo moč vplivanja na spreminjanje praks – od tega, da odstopijo del dobička za dostojne plače vseh delavcev in delavk v vrednotni verigi, do zahtev na področju ravnanja z okoljem in tudi zahtev do dobaviteljev, da spoštujejo pravico do sindikalnega združevanja delavcev in lokalno delavsko zakonodajo.

Skriti stroški dostave hrane

Sektor spletne dostave hrane je od začetka pandemije COVID-19 doživel izjemno rast. Zaradi karantenskih ukrepov so ljudje ostajali doma, zaradi česar se je močno povečalo povpraševanje po dostavi živil in obrokov. Dostava hrane se je tako razširila in uveljavila, da je tudi po koncu karantene ostala uveljavljena oblika zagotavljanja dnevnih obrokov. Prihodki panoge so se v primerjavi z obdobjem pred pandemijo več kot podvojili, tako pri dostavi živil kot pri dostavi pripravljenih jedi.

A za priročnostjo takšnega načina prehranjevanja se skrivajo resni okoljski in družbeni problemi – od velike količine odpadkov zaradi embalaže za enkratno uporabo in emisij iz dostavnega prometa do odpadne hrane in energije, ki jo porabljajo strežniki platform. Platformno delo ustvarja razmere, v katerih so delavci pogosto brez pravne zaščite, kar vodi v razširjene oblike prekarnosti – med drugim delo brez pogodbe, izkoriščanje ranljivih skupin, predvsem migrantov, ter delo v negotovih razmerah brez osnovnih delavskih pravic.

Med vsemi izzivi, ki spremljajo sodobno dostavo hrane, izpostavljamo dva, ki sta še posebej pereča: uporabo embalaže za enkratno uporabo in razmah platformnega dela.

PAPIR JE NOVA PLASTIKA: ZAVAJAJOČA TRAJNOSTNA ALTERNATIVA

V zadnjem desetletju smo priča naraščajočemu povpraševanju po papirju, ki je postal »zelena alternativa« plastiki. V veliki meri je to posledica povečanja spletnega nakupovanja, pri katerem so pošiljke pogosto pakirane v kartonske škatle, ter nadomeščanja plastične embalaže s papirnat, zlasti pri dostavi hrane. Tako smo namesto zmanjšanja količine odpadne embalaže zgolj zamenjali en material z drugim. Ustvarili smo nov problem, ki se skriva za »ekološko« fasado papirne embalaže.

V Evropski uniji se uporaba embalaže, še posebej takšne za enkratno uporabo, povečuje hitreje kot bruto domači proizvod. V ozadju te eksplozije odpadkov je splošno povečanje potrošnje v EU, ki presega okoljske zmogljivosti planeta. Uporabljamo in zavrzemo ogromne količine embalaže - v povprečju približno 180 kilogramov na Evropejca na leto. Če ne bomo ukrepali, se bo do leta 2030 količina embalaže za enkratno uporabo v EU povečala še za 20 %. Najbolj razširjena in najhitreje rastoča embalažna materiala sta papir in karton. Za embalažo v EU že zdaj porabimo kar polovico vsega papirja, ki ga proizvedemo ali uvozimo.

OKOLJSKI IN DRUŽBENI STROŠKI PAPIRNATE EMBALAŽE

Celulozno-papirna industrija je eden večjih onesnaževalcev na svetu in tretji največji porabnik sladke vode. Letno porabi kar 4 % svetovne energije. S svojimi procesi povzroča onesnaževanje rek ter škoduje lokalnim ekosistemom. Med ključnimi problemi je povečanje povpraševanja po

primarni celulozi, ki je pridobljena neposredno iz dreves. To vodi v obsežno uničevanje gozdov, bodisi z zakonitimi ali nezakonitimi sečnjami. Vsako leto na svetu posekamo približno tri milijarde dreves samo za proizvodnjo papirne embalaže.

Papirna industrija pridobiva celulozo – glavno surovino za papir – večinoma na dva načina: z izsekavanjem pragozdov ali z gojenjem hitrorastočih dreves v monokulturnih nasadih. Ena najpogostejše uporabljenih vrst za to je evkaliptus. V teh nasadih je potrebna velika poraba gnojil in pesticidov, kot je glifosat. Zahtevajo velike količine vode, kar povečuje vodni stres, dodatno izčrpa lokalne vodne vire in vpliva na bližnje skupnosti. Te se soočajo s pomanjkanjem vode, čeprav so na tem območju nekoč rasli bujni deževni gozdovi. Evkaliptusovi nasadi niso gozd. V njih ni ptic, žuželk, raznolikih rastlin ali gliv in ne opravljajo enakih ekosistemskih storitev kot gozd. Domačini jim pravijo kar »zelene puščave«, saj v njih ni življenja. Ogromne monokulturne prakse imajo resne socialne posledice tudi za delavce, ki delajo v teh nasadih in so pogosto izpostavljeni slabim delovnim pogojem in nevarnim kemikalijam.

RECIKLIRANJE IN TRAJNOSTNA VPRAŠANJA

Eden od razlogov za takšno priljubljenost embalaže iz papirja je prepričanje, da jo je mogoče enostavno reciklirati oziroma da se hitro razgradi. V resnici pa je slika precej drugačna, saj se delež recikliranja papirja zmanjšuje, večina papirne embalaže pa kljub oznakam, da jo je mogoče reciklirati ali kompostirati, konča na odlagališčih.

Papirna vlakna je mogoče ponovno uporabiti le nekajkrat, preden se popolnoma razgradijo in niso več uporabna. Papirnati materiali pogosto vsebujejo plastiko, kemične premaze in druge dodatke, zaradi katerih sta reciklaža in kompostiranje otežena ali celo nemogoča. Cel papir, ki je oglaševan kot biorazgradljiv, pogosto vsebuje nevarne kemikalije, kot so PFAS, ki lahko pristanejo v vodi, hrani in našem telesu. Še več: obstoječa infrastruktura za recikliranje je za potrebe trga, ki zahteva bolj kakovosten reciklirani papir, tehnološko nezadostna in negospodarna. Kakovosten recikliran papir je vse težje proizvajati, zato industrija posega po sveži celulozi iz dreves. Vsako povečanje uporabe papirja za embalažo sčasoma neizogibno poveča povpraševanje po primarni celulozi, tudi ob najboljših možnih rešitvah za recikliranje.

Pri trženju papirnatih izdelkov kot trajnostnih alternativ plastiki gre zato velikokrat za zavajanje.

Na globalni ravni predstavlja papirnata in kartonska embalaža približno 37 % celotne embalaže za živila. V EU prehrambna industrija ustvari kar dve tretjini vse embalaže.

Medtem ko v bogatih gospodarstvih uporabljamo embalažo za enkratno uporabo za najrazličnejše namene, v njo zavijamo hamburgerje in jutranjo kavo »za na pot«, jo uporabljamo kot dostavne škatle in polnila zanje, v številnih ekonomsko šibkejših skupnostih nimajo dovolj papirja niti za učbenike in zvezke ali higienske pripomočke. Nepravilno je tudi, da so v Evropi podjetja, ki proizvajajo odvečno embalažo, le redko obremenjena z delom in stroški ravnanja z odpadki. To je pogosto prepuščeno posameznim potrošnikom in občinam, medtem ko podjetja, ki embalažo proizvajajo, ne nosijo odgovornosti in zavrženo papirnato embalažo še naprej upravičujejo kot »stroškovno učinkovito« rešitev, ki nadomešča plastiko za enkratno uporabo

KAJ LAHKO NAREDIMO?

Namesto iskanja vedno novih, »bolj zelenih« alternativ moramo zmanjšati odvisnost od embalaže za enkratno uporabo in nasloviti vprašanje prekomerne porabe. Eden izmed možnih konkretnih ukrepov je, da dostave enostavno ne uporabljamo ali pa da to našo razvado vsaj konkretno zmanjšamo. Kot potrošniki v Evropi nimamo veliko neposrednega nadzora nad embalažo, v katero so pakirani naši izdelki. Odločitve posameznikov o tem, kje in kako nakupujemo, nas lahko pripeljejo le do določene točke. Kot državljani pa si lahko skupaj prizadevamo za sistemske spremembe, ki bodo preusmerile pozornost z »zelenega« marketinga in zelenega zavajanja na resnično trajnostne prakse, kot so omejevanje porabe in spodbujanje krožnih rešitev, ki bodo omogočile zmanjšanje porabe primarnih materialov in odpadkov na globalni ravni.

Preberi si celoten članek →

Sindikalni pogled na platformno delo

Besedilo so pripravili v Sindikatu Mladi plus.

Platformno delo v Sloveniji je relativno nov pojav, ki se je začel razvijati leta 2019 z vstopom podjetja Wolt na slovenski trg, ki je danes vodilni ponudnik dostave hrane prek digitalnih platform. Wolt svojim dostavljavcem sodelovanje ponuja v različnih oblikah prekarne delo. V prihodnosti pričakujemo nadaljevanje zaposlovanja študentov prek študentskih servisov ter povečan obseg t. i. »popoldanskih samozaposlenih«. Po vzoru iz tujine pričakujemo tudi širjenje modela posrednikov, ki zaposlujejo delavce, ter večji delež migrantskih delavcev, ki postajajo ključni del platformne delovne sile.

V obdobju 2020–2022, ko je slovensko vlado vodila desničarska stranka, so potekali poskusi sprostitev regulative za prihod podjetja Uber, ki pa so zaradi močnega nasprotovanja javnosti in Sindikata taksistov propadli.² Poleg dostavnih platform se v Sloveniji širijo tudi platformne storitve čiščenja in oskrbe starejših, ki jih subvencionirajo občine. Številni samostojni podjetniki opravljajo delo prek mednarodnih platform, kot sta Upwork in Fiverr³, kar kaže na vse večjo razpršenost platformnega dela. Ministrstvo za delo pripravlja celovit paket ukrepov za odpravo prekarne delo, ki vključuje implementacijo evropske direktive o platformnem delu. Ključno je, da strategija za odpravo prekarne delo vsebuje določbe za preprečevanje navideznega samozaposlovanja. Želimo, da se domneva zaposlitve in obrnjeno dokazno breme uvedeta v zakonodajo tudi za druge prekarne delavce, saj je model prikritih delovnih razmerij obstajal že pred razmahom platform, na primer pri dostavi paketov.

Sindikalno organiziranje na tem področju se krepi

Sindikat Mladi plus, član Zveze svobodnih sindikatov Slovenije, je leta 2023 ustanovil Sindikat dostavljavcev, ki zastopa dijake, študente, mlade prekarne delavce in brezposelne. V zadnjih letih smo se osredotočili na problematiko platformnega dela, zlasti v sektorju dostave hrane. Organizirali smo kampanje proti izkoriščanju zakonodaje v korist Uberja, izvajali ankete in terenske akcije ter se pogovarjali z dostavljavci o njihovih delovnih pogojih.

Julija 2022 so nas kontaktirali nezadovoljni dostavljavci zaradi nižanja plačil. Kljub temu, da so se soočali z vedno slabšimi pogoji dela in nižjim plačilom, niso bili pripravljeni javno izraziti nezadovoljstva zaradi strahu pred povračilnimi ukrepi. Podobni pomisleki so se pojavili med migranti, ki so želeli organizirano nastopiti, vendar so sklenili, da brez podpore lokalnih delavcev ne bodo stavkali.

Trenutno smo osredotočeni na pravice migrantskih delavcev, preglednost algoritmov ter implementacijo evropske direktive o platformnem delu. Širitev platformnega dela opozarja na neprivilagojenost obstoječih delovnopравnih sistemov in potrebo po njihovih reformah. Ključno je, da prisluhnemo potrebam delavcev in zagotovimo, da bodo redne zaposlitve privlačnejše in dostopnejše, zlasti za mlade in migrante.

Sindikalno gibanje mora ostati dejavno v boju proti ustrahovanju na delovnem mestu, za izboljšanje dostopa do dostojnih zaposlitev ter za prilagoditve delovnega časa, kot je skrajšanje delovnega tedna. Le s skupnim delovanjem lahko preprečimo erozijo delavskih pravic in izboljšamo pogoje za vse delavce!

2 Letos Uber vseeno prihaja v Slovenijo, zaenkrat se sicer zakonodaja ne bo spreminjala, saj bodo delovali v skladu z obstoječo. Novačila bodo voznike, ki imajo oz. bodo pridobili licenco za vožnjo taksija ter uporabljali taksimeter. Vseeno pa obstaja utemeljena skrb, da bo njihov prihod močno poslabšal položaj obstoječih taksistov pri nas in pa seveda, da se bo v prihodnje politika podredila njihovim interesom ter sprostila zakonske regulative na način, da bo lahko za Uber vozil kdorkoli. **3** Upwork in Fiverr sta globalni platformi za širok spekter storitev, kot so grafično oblikovanje, pisanje, prevajanje, programiranje in druge intelektualne storitve.

Prekarno delo

je oblika zaposlitve, za katero so značilni nestabilni in negotovi delovni pogoji. Delavci v prekarne zaposlitvah pogosto nimajo stalnih pogodb, socialne varnosti, zdravstvenega zavarovanja ali drugih ugodnosti, ki jih običajno zagotavljajo redne zaposlitve. To vključuje začasne zaposlitve, pogodbeno delo, platformno delo in druge oblike zaposlitve, pri katerih so delavci izpostavljeni večjemu tveganju za finančno in socialno negotovost.

Platformno delo

je oblika dela, kjer delavci opravljajo naloge preko digitalnih platform, ki povezujejo ponudnike storitev z naročniki. Takšni primeri so vožnja za Uber, dostava hrane za Wolt in opravljanje nalog preko platform, kot je Fiverr. Težava pri platformnem delu je, da prinaša negotovost za delavce. Ti delavci nimajo stalnih pogodb, socialne varnosti ali ugodnosti, kot so zdravstveno zavarovanje in pokojnine. Platforme imajo velik vpliv na pogoje dela, kar lahko vodi do izkoriščanja delavcev.

Študentske menze

Besedilo so pripravili
v Društvu Iskra.

V DRUŠTVU ISKRA ŽE
OD JANUARJA 2023
Z AKCIJO »MENZE
ZDAJ!« OPOZARJAMO NA
DOLGOROČNO NEVZDRŽEN
SISTEM ŠTUDENTSKE
PREHRANE NA BONE, KI
NE TEMELJI NA POTREBAH
ŠTUDENTSTVA.

Trenutno stanje študentske prehrane

Sistem bonov se iz leta v leto slabša. Ponudnikov študentske prehrane je vse manj, doplačilo se viša, hrana je vse bolj pusta in nezdrava. Večina ponudnikov ponuja nezdravo hitro prehrano, ki je za mnoge študente in študentke edina cenovno dostopna izbira. Gostinskih obratov, ki ponujajo dejansko kosilo, je vse manj, in še ti večinoma zahtevajo najvišje možno doplačilo (4,9 evra). Za študentke in študente, zlasti iz delavskih družin, to predstavlja znaten strošek, zaradi česar so poleg visokih najemnin, nizkih štipendij in dragega študijskega gradiva prisiljene opravljati študentsko delo, da si študij sploh lahko privoščijo.

Študentska organizacija Univerze v Ljubljani (ŠOU) iz koncesijske dajatve študentskega dela prejme približno 4.800.000 evrov na leto, ki jih večinoma porabijo za zasebne interese študentskih funkcionarjev in njihovih prijateljev.

Izboljšanje materialnega stanja študentstva, kamor sodijo tudi javne menze, potemtakem ne more biti v njihovem interesu, saj študentska beda neposredno omogoča dobičke študentskim funkcionarjem.

Zaradi drage prehrane mora študentstvo opravljati študentsko

delo, zato se več denarja tako od porabljenih bonov kot od koncesijske dajatve študentskega dela steka k Študentski organizaciji Slovenije (ŠOS). Poleg tega jim sam sistem bonov prinaša neposredno korist -ŠOS od porabe bonov prejme približno 190.000 evrov na leto, terminali za bone in aplikacija študentske prehrane pa so v lasti nekdanjega študentskega funkcionarja.

Tako javne menze preprosto niso v interesu Študentske organizacije, saj jim trenutni nevzdržen sistem prinaša dobiček.

Menze na nekaterih fakultetah že obstajajo, vendar so v lasti zasebnika, čigar edini interes je dobiček, zadovoljstvo študentstva s ponudbo pa postranskega pomena. Hrana je marsikje slaba in neokusna, saj ponudniki sledijo interesom trga, in ne študentstva. Kadrovska in finančna podhranjenost obstoječih menz poleg študentstva in delavstva posebej prizadene tudi slabo plačane zaposlene. Delavke so preobremenjene, gostinci pa sistem preprosto zapustijo, ko jim študentska prehrana ne prinaša več zadostnega dobička.

Prav tako sistem bonov ni lokacijsko dostopen vsem študentkam in študentom. Tako na primer v bližini Medicinske fakultete in Fakultete za socialno delo sploh ni ponudnikov študentske prehrane, ki bi se jih študentstvo lahko zlahka posluževalo. Marsikateri ponudnik vegetarijanske in veganske jedi na meniju ponuja zgolj za dodatne točke na razpisu ministrstva, v praksi pa teh jedi sploh ne strežejo. Tudi študentje

in študentke s celiakijo (netoleranco za gluten) nimajo tako rekoč nikakršne izbire. Trenutni sistem študentske prehrane ni ne finančno ne lokacijsko dostopen ter ne upošteva potreb študentk in študentov s posebnimi prehranskimi navadami in omejitvami.

Nezdrava prehrana, s katero se je prisiljena prehranjevati večina študentstva, ustvarja nezdrave prehranjevalne navade za vse življenje, kar dolgoročno bremeni zdravstveni sistem in znatno znižuje kakovost življenja.

Odgovorni se pri ustvarjanju kriterijev za ponudnike prehrane na bone hitro znajdejo pred zagato. Pri novem razpisu lahko zaostrijo kriterije za obroke, s čimer bi sicer zagotovili bolj zdravo hrano, vendar bi študentstvo izgubilo veliko večino ponudnikov, zlasti takih, ki imajo nizko doplačilo oziroma ga sploh ne zahtevajo. Prav tako se mora subvencija, ki trenutno znaša 4,1 evra, neprestano višati, če želijo ohraniti ponudnike. Ker pa nikoli zares ne dohaja inflacije, se mora skozi leta hkrati višati tudi doplačilo študentk in študentov. Sistem študentske prehrane je tako ujet v večno razpetost med kakovostjo, dostopnostjo in izbiro. Vsega trojega namreč ne more doseči, vse dokler je prikovan na potrebe trga.

Rešitev so javne menze

Zaradi zgoraj omenjenih pomanjkljivosti je jasno, da višanje subvencije ne bo rešilo krize študentske

prehrane – potrebna je sistemska rešitev. Edina dolgoročna rešitev sistema študentske prehrane so javne neprofitne menze, izvzete iz prostega trga in oblikovane po meri študentk in študentov, ne pa kapitala. V Iskri smo v zadnjih dveh letih organizirali več kot 20 javnih menz pred različnimi fakultetami in študentskimi domovi, kjer smo brezplačno stregli jedi, največkrat veganske in brezglutenske, tako da je bila hrana na voljo čisto vsem, ne glede na prehranske navade in omejitve. Odzivi so vedno izredno pozitivni, razdelimo po več sto obrokov, žal pa nam za redno in obsežnejše delo primanjkuje ljudi in denarja.

Ponudba v javnih menzah bi bila pestrejša in bolj kakovostna, kot je sedaj, ker menze ne bi bile prisiljene delovati v tržnem sistemu. V javnih menzah bi bilo veliko lažje zagotoviti zdravo in raznovrstno hrano, ki bi bila resnično na voljo vsem študentkam in študentom, saj bi bilo delovanje menz lahko neposredno usmerjeno v potrebe študentstva, kar pri bonih ni mogoče. Hrana bi bila dobavljena od lokalnih kmetovalcev, saj menze ne bi stremele k dobičku. Menze prav tako ne bi bile zgolj obedovalnica, temveč tudi prostor za druženje.

V Iskri se zavzemamo, da bi se ob večjih fakultetah vzpostavilo oziroma zgradilo javne menze, že obstoječe pa kadrovsko in finančno okrepilo. Subvencija bi krila celotno ceno obroka, s čimer študentska prehrana ne bi bila ekonomsko diskriminatorna. Hrana bi bila bistveno bolj kakovostna in zdrava, kot je zdaj, saj bi bil cilj menz nahraniti študentstvo, ne pa ustvarjati dobiček gostincem in študentskim funkcionarjem.

Sistem menz bi poleg tega pomembno vplival na zmanjšanje obsega gospodinjskega dela, ki ga

običajno opravljajo ženske. Z menzami bi podružbili del reproduktivnega dela (kuhanje, pomivanje posode, nakupovanje živil) in tako razbremenili tudi študentsko populacijo, ki mora tovrstno delo v študentskih domovih opravljati sama. Tako bi lahko več časa posvetili študiju in druženju.

Za akcijo »Menze zdaj!« je v prvi fazi pomembna agitacija in ozaveščanje študentske javnosti, da obstaja alternativa subvencionirani prehrani. V ta namen organiziramo študentske menze, kjer študentkam in študentom delimo zastoj obroke in kjer v praksi kažemo, kaj se da doseči onkraj tržne logike. Poleg tega je pomembno izvajati pritisk na pristojne organe: ŠOS, univerzo in državo. Sistem javnih menz ne bi služil le študentstvu, temveč celotnemu delavstvu, zato je to akcija, ki je v zadnji instanci ni treba omejiti le na področje študentstva.

Naj poudarimo, da sistema bonov ne ukinjamo in ga tudi ne želimo ukiniti, saj se sistem iz leta v leto ukinja sam. Sistem bonov je pripraven, ko želimo mimogrede vzeti kakšen sendvič za na pot, toda dejanske potrebe študentstva – to je redna, zdrava, kakovostna in raznovrstna prehrana – ne naslavlja in je tudi ne more nasloviti, saj je sedanji sistem podrejen interesom kapitala. Borbo za menze bomo v Iskri nadaljevali, ker verjamemo, da si študentstvo zasluži več, kot nam ponuja trenutni sistem, ki žepe polni peščici, večino pa pusti lačne.

MENZE ZDAJ!

Agroekologija

AGROEKOLOGIJA JE ALTERNATIVA DANAŠNJEMU GLOBALNEMU INDUSTRIJSKEMU PREHRANSKEMU SISTEMU. NAMESTO MNOŽIČNE PROIZVODNJE, DOLGIH DOBAVNIH VERIG IN IZČRPANJA NARAVE AGROEKOLOGIJA GRADI LOKALNE, PRAVIČNE IN TRAJNOSTNE PREHRANSKE VERIGE. ZNANSTVENE UGOTOVITVE POVEZUJE S TRADICIONALNIM, PRAKTIČNIM IN LOKALNIM ZNANJEM KMETOV IN KMETIC, Z OPOLNOMOČENJEM PRIDELOVALCEV IN SKUPNOSTI PA KREPI NJIHOVO AVTONOMIJO TER SPOSODBNOST PRILAGAJANJA.

Preberi
si celoten
članek

NAČELA AGROEKOLOGIJE:

1. Prilagaja se lokalnim razmeram, saj temelji na realnih potrebah skupnosti ali družbe, kar omogoča raznolikost praks, ki spoštujejo naravne in kulturne posebnosti posameznih območij.
2. Temelji na ekoloških načelih, kot so obogatitev tal, recikliranje hranil in dinamično upravljanje biotske raznovrstnosti, pri čemer se zmanjšuje uporaba zunanjih industrijskih vložkov.
3. Politično in družbeno jo oblikujejo skupnosti, zavzema se za pravice malih kmetov in socialno pravičnost na globalni ravni.
4. Temelji na kolektivnih pravicah in dostopu do skupnih virov, kot so semena, zemlja, voda in znanje.
5. Spodbuja horizontalno učenje in raznolikost znanj, kjer se znanje prenaša med kmeti, ribiči in pastirji skozi medgeneracijsko izmenjavo ter dialog.
6. Poudarja povezanost z zemljo in človeka dojemata kot del narave, ne kot njenega gospodarja.
7. Temelji na skupnostnem delovanju: družine, skupnosti, kolektivi, organizacije in gibanja se samoorganizirajo in sodelujejo pri razvoju. Predstavlja alternativo korporativnemu nadzoru nad hrano.
8. Spodbuja avtonomijo in pravičnost, saj temelji na solidarnostni ekonomiji, odgovorni proizvodnji in potrošnji ter pravičnih in kratkih vrednostnih verigah.
9. Zavzema se za spremembo obstoječih struktur moči v družbi. Cilj je, da nadzor nad semeni, biotsko raznovrstnostjo, zemljo, vodo, znanjem, kulturo in skupnim dobrim prevzamejo ljudje.
10. Priznava ključno vlogo žensk in njihovega znanja, pri čemer si prizadeva za enakopravno porazdelitev moči, nalog, odločanja in plačila med spoloma.
11. Ustvarja priložnosti za podeželsko mladino, pri čemer mladim omogoča, da prispevajo.

PRAVIČNI KAŽIPOT K AGROEKOLOGIJI

Agroekologija že živi na naših poljih in v naših skupnostih, kjer se razvijajo trajnostni prehranski sistemi. A če želimo, da postane nova norma in ne izjema, potrebujemo več kot le dobre namene potrošnikov. Potrebujemo prave sistemske spremembe, s katero bomo udeležili človekovo pravico do hrane.

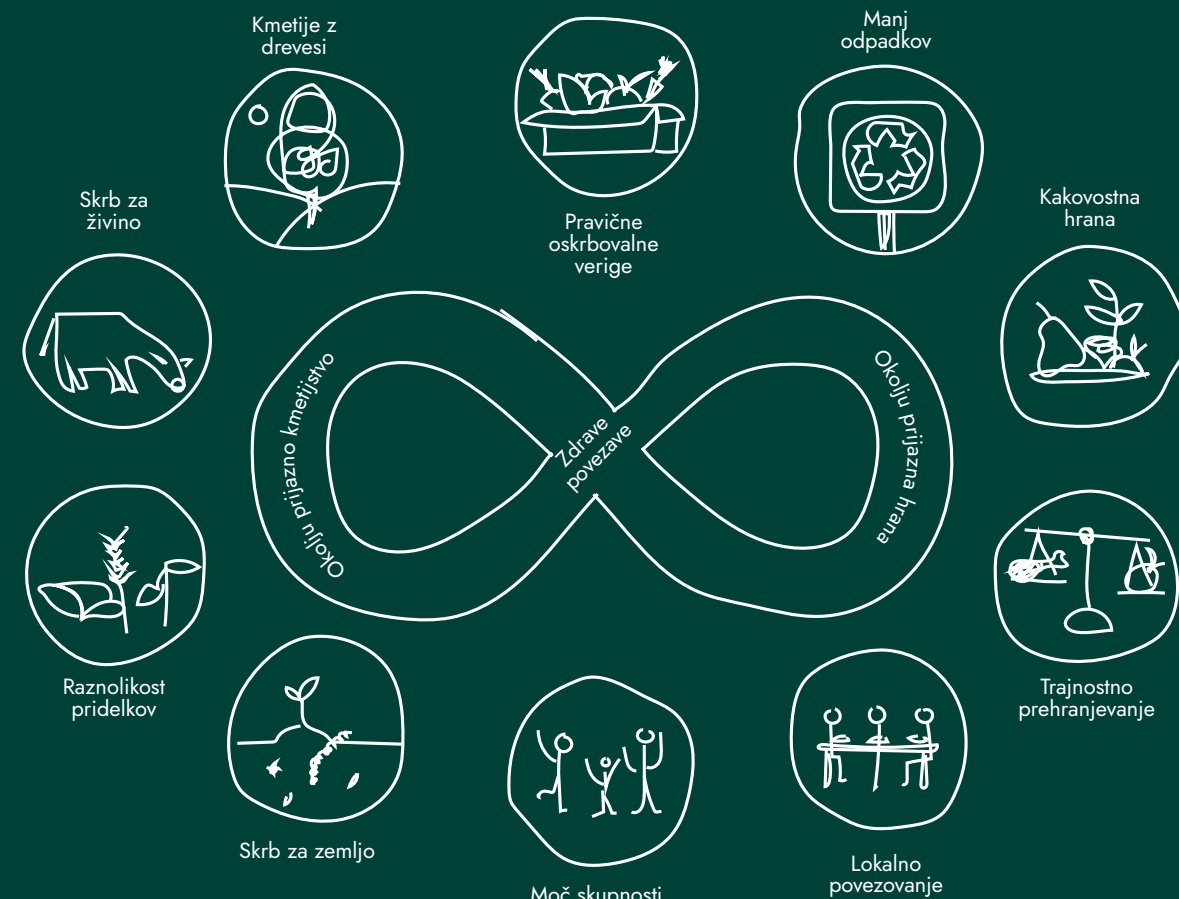
Potrebujemo nov, ambiciozen načrt za prenovu prehranskega sistema v Evropi in širše, ki bo v ospredje postavil najbolj ranljive skupine ter zagotavljal človekovo pravico do hrane in pravico pridelovalcev do dostojnega dohodka. Pravični kažipot za agroekologijo, ki je nastal v okviru projekta Reboot, predlaga:

- » 10 MILIJONOV NOVIH MANJŠIH KMETIJ IN PODVOJITEV ŠTEVILA KMETOV V EU DO LETA 2040.
- » PREUSMERITEV JAVNIH SUBVENCIJ STRAN OD INDUSTRIJSKEGA KMETIJSTVA K TRAJNOSTNIM PRAKSAM.
- » DOSTOP DO ZEMLJE IN SEMEN.
- » OKREPITEV PRAVIC KMETOV IN KMETIC, ŠE POSEBEJ MLADIH.
- » PODPORO SKUPNOSTNIM POBUDAM NA PODROČJU PREHRANE.
- » AGROEKOLOGIJA NAJ POSTANE SESTAVNI DEL IZOBRAŽEVANJA, RAZISKAV IN JAVNIH POLITIK.
- » OMEJITEV MOČI VELIKIH KORPORACIJ IN USTAVITEV UKREPE, KI ŠKODUJEJO MALIM KMETOM.

Načrt je hkrati strateški vodnik in politično orodje, katerega cilj je spodbuditi civilno družbo in oblikovalce politik k pravičnemu prehodu v kmetijstvu in prehranskih sistemih.

KAJ JE AGROEKOLOGIJA?

Kako globalno je lokalno meso?

Čeprav pogosto poudarjamo lokalnost slovenske živinoreje, je resničnost precej bolj globalno prepletena. Tudi živali, ki so skotene, vzrejene in zaklane v Sloveniji, pogosto zaužijejo krmo, ki prihaja z drugega konca sveta.

Čeprav je Slovenija pri osnovni krmi (trava, seno, silaža) samozadostna, to za intenzivno rejo ne zadošča. Več kot 2,5 milijona živali je vsaj delno odvisnih od uvožene krme. Izjemo predstavlja senena prireja, kjer je uporaba konzervirane in uvožene krme prepovedana, a takšne reje je manj kot 2 % – v letu 2024 jo je prijavilo 891 kmetij.

Ena ključnih sestavin v krmnih mešanicah za perutnino, prašiče in krave molznice je sojina pogača – stranski produkt pridobivanja sojinega olja. Uvažamo jo predvsem iz Brazilije, Argentine in ZDA. V zadnjem desetletju se je uvoz soje iz Brazilije počel povečevati. Tam pa je širjenje površin za pridelavo soje eden glavnih razlogov za uničevanje tropskih gozdov in drugih naravnih ekosistemov. Posledično je tudi slovenska konvencionalna živinoreja – čeprav posredno – povezana z izsekavanjem gozdov.

Znak »Izbrana kakovost – Slovenija« sicer zagotavlja, da je bilo meso pridelano in predelano v Sloveniji, vendar ne pove nič o izvoru krme za te živali. Ta je zaradi pravil na ravni EU in prostotrgovinskih sporazumov lahko tudi gensko spremenjena ali pridelana z uporabo pesticidov, ki so v EU prepovedani. Če želimo resnično trajnostno prehransko verigo, ne smemo razmišljati zgolj o tem, kje je bila žival vzrejena, temveč tudi o tem, s čim se je hranila. Uvožena krma pomeni, da je tudi »lokalno meso« pogosto globalno.

Kako pridem do sveže, lokalne hrane?:

primeri povezovanja kmetov in potrošnikov

NEPOSREDNI NAKUP PRI KMETU

V številnih slovenskih krajih še vedno živi tradicionalen način oskrbe s hrano, pri katerem se izdelke kupi pri lokalnem kmetu, brez posrednikov ali dodatnih marž. Ta način temelji na medsebojnem zaupanju in osebnih stikih. Kupci kmete pogosto osebno poznajo, vedo, s katere njive pridelek prihaja, in lahko ob vsakem obisku vidijo stanje kmetije. Nakup je tako tudi pomemben del družbenega življenja v lokalni skupnosti. Trženje poteka »od ust do ust«, po načelu »dobro blago se samo hvali«. Nekateri kupci so sezonski in priložnostni (sadje, zelenjava, sveže mesnine), drugi pa redni (mleko, jajca, moka, olje ipd.).

Naročilo in prevzem: Način naročanja in prevzema je prilagojen posamezni kmetiji, pogosto pride kupec iskat izdelek na kmetijo. Za izdelke, ki so na voljo vse leto, se kupec s kmetom dogovori za urnik prevzema, za sezonske izdelke pa obvesti obstoječe kupce in nove interesente o razpoložljivosti pridelka ter zbere naročila. Ob dogovorjenem terminu kupci pridejo iskat naročene izdelke. Vse poteka preprosto, a učinkovito – z veliko mero medsebojnega spoštovanja in samoiniciative.

ZELENJAVNI ZABOJČEK

Zelenjavni zabojček je škatla sveže sezonske zelenjave, včasih tudi sadja, ki povezuje potrošnike z lokalnimi pridelovalci. Gre za naročniški model, pri katerem gospodinjstva redno, običajno enkrat tedensko, prejemajo zabojček. Ta način zmanjšuje prehranske kilometre ter spodbuja lokalne trge in sezonsko prehranjevanje. Kmetom omogoča stabilnejši dohodek in porazdeli tveganje skozi leto. Občasno lahko prihaja do pomanjkanja nekaterih vrst zelenjave, a veliko programov ponuja možnost prilagoditve vsebine zabojčka ter tudi recepte in nasvete za uporabo. Če v kakšnem gospodinjstvu določene vrste zelenjave ne jedo, večina programov omogoča nekaj izjem in prilagoditev.

Mnogi so navajeni, da je določena zelenjava na voljo vse leto, zato v številnih shemah ponudniki uvažajo nekatere pridelke, zlasti sadje, da bi bile njihove stranke zadovoljne. V Sloveniji poznamo več vrst shem – nekatere ponujajo le lokalne ali ekološke pridelke, druge vključujejo tudi uvoženo sadje (pogosto iz evropskih držav in brez letalskega prevoza, včasih pa tudi z letalskih prevozom).

Zelenjavni zabojčki pomagajo ljudem razviti tesnejši odnos do hrane in narave. Sčasoma uporabniki razvijejo boljše razumevanje sezonskosti, lokalnih pogojev in kmetijskih procesov. Ko zelenjavni zabojčki prihajajo neposredno od lokalnega kmeta ali skupine kmetov, večji del dobička dobijo tisti, ki dejansko pridelujejo pridelke. Na ta način se izognemo posrednikom, trgovcem na drobno, ki si vzamejo nesorazmeren delež maloprodajne cene, ter nepoštenim pogodbam, ki jih včasih izsilijo veliki supermarketi.

Naročilo in prevzem: Večina zelenjavnih zabojčkov deluje na podlagi naročnine. Nekateri jih dostavljajo neposredno na dom, spet drugi v skupnostna središča ali prevzemne točke, kar znižuje logistične stroške in vpliv na okolje.

ZADRUGA

Kmetijske zadruge predstavljajo povezovalno obliko sodelovanja med kmeti, pridelovalci in drugimi deležniki na podeželju, ki si skupaj prizadevajo za razvoj trajnostne lokalne preskrbe s hrano. Glavni cilji združnega modela so krepitev malih kmetij, zagotavljanje pravičnega plačila

pridelovalcem in predelovalcem, skupen nastop na trgu ter krepitev položajev v prehranski verigi. Zadruge temeljijo na demokratičnih načelih, po katerih imajo član enakopravno besedo pri sprejemanju odločitev.

Zadruge spodbujajo povezovanje podeželja z urbanimi središči, razvoj ekološkega in sonaravnega kmetijstva ter krepitev socialnega podjetništva na področju hrane in širijo načela trajnostne lokalne preskrbe. Poleg tega pomembno prispevajo k ohranjanju kulturne, tehnične in naravne dediščine, povezane s kmetijstvom.

Pogosto nastanejo kot pobuda pridelovalcev in predelovalcev z manjših, tradicionalnih kmetij, ki se združijo z namenom skupnega nastopa na trgu. S sodelovanjem z javnimi zavodi (vrtci, šolami, domovi za starejše) ter urbanimi okolji povečujejo dostopnost lokalno pridelane hrane in širijo zavedanje o njenem pomenu.

Kmetijske zadruge imajo pomembno vlogo pri razvoju kmetijstva, zlasti za male in srednje velike kmetije. V zadnjih letih se pomen združnih oblik krepi.

Naročilo in prevzem: Zadruge razvijajo različne načine distribucije – od dostave zabojčkov s svežim sadjem in zelenjavo do ponudbe kmečkega cateringa za dogodke. Na ta način povečujejo dostopnost lokalne hrane ter hkrati podpirajo lokalno gospodarstvo in trajnostne oblike pridelave.

SKUPNOSTNI PREVZEM

Skupnostno naročanje pridelkov je praksa neposrednega povezovanja lokalnih kmetov s potrošniki, ki temelji na solidarnosti, zaupanju in skupnem načrtovanju preskrbe s hrano. Gre za organizirano skupinsko naročanje lokalno pridelane hrane, pri katerem se posamezniki, družina ali celotne skupnosti povežejo in redno skupno naročajo živila neposredno pri kmetih.

Ta pristop omogoča pravičnejši prehranski sistem: kmetom zagotavlja predvidljiv in pravičen dohodek ter zmanjšuje negotovost prodaje, potrošnikom pa omogoča dostop do kakovostne, sezonske in sveže hrane po

dostopnejših cenah. Poleg tega se na ta način krepi lokalno gospodarstvo ter zmanjšujejo transportne poti in s tem okoljski vplivi, spodbuja pa se tudi ohranjanje kmetijske krajine in biotske raznovrstnosti. Takšna oblika sodelovanja omogoča tudi večjo preglednost nad poreklom hrane in krepi zaupanje v lokalno kmetijstvo.

Naročilo in prevzem: Skupnosti se s kmeti vnaprej dogovorijo o količinah in vrsti živil ter načinu in pogostosti prevzema ali dobave (najpogosteje tedensko).

IZMENJAVA PRESEŽKOV

Izmenjava vrtnih pridelkov je oblika skupnostnega povezovanja, ki temelji na prostovoljstvu, solidarnosti in medsebojni pomoči. Gre za samonikle pobude, ki spodbujajo deljenje presežkov z vrta – bodisi semen, sadik in pridelkov ali receptov, znanja in izkušenj. S tem se ne krepi le lokalna prehranska samooskrba, temveč tudi občutek pripadnosti, medgeneracijsko sodelovanje in spoštovanje dela z naravo.

Takšne pobude povezujejo posameznike vseh starosti in iz različnimi izkušnjami – od vrtnarskih začetnikov in tistih z nekaj lončkih na balkonu do izkušenih pridelovalcev in tistih z obsežnim vrtom. Cilj je enostaven: deliti, kar imamo, in se učiti drug od drugega, ob tem pa krepiti občutek skupnosti in odgovornega odnosa do hrane in okolja.

Naročilo in prevzem: Izmenjave potekajo v različnih krajih, pogosto večkrat letno, organizirajo pa jih lokalni prebivalci, društva ali neformalne skupine. Pogosto potekajo v okviru večjih in širše dostopnih dogodkov, ki povezujejo skupnosti iz različnih delov države. Takšne prakse predstavljajo pozitiven primer gradnje bolj trajnostne, vključujoče in povezane družbe s preprostimi dejanji.

Primeri iz Slovenije ➔

Pripravili smo pregled najvidnejših ustvarjalcev in profilov na družbenih omrežjih ter podkastov, ki se tako ali drugače ukvarjajo s trajnostnim prehranjevanjem. Njihove vsebine vključujejo vse od nasvetov za pridelavo ter namigov za trajnostne nakupe do številnih odličnih receptov, ki temeljijo na rastlinski prehrani, s čimer nudijo izjemno bogat izbor informacij za vsakogar, ki želi postati pravi etični potrošnik.

Posebej priporočamo tudi podkaste iz cikla Futr za jutro, ki jih pripravlja znanstvena redakcija Radia Študent. Oddaje z raziskovalnimi prispevki in pogovori s strokovnjaki nudijo poglobljen razmislek o tem, kako politike in tehnologije oblikujejo naš prehranski sistem, postavljajo pa tudi ključno vprašanje - kako bodo izgledale kmetije prihodnosti?

FUTR
ZA
JUTRO

Tretjina vse zelenjave in sadja, ki ga pojemo v Evropi, prihaja iz rastlinjakov v španski Almerii, kjer več kot 100.000 migrantov dela v nečloveških razmerah, brez osnovnih pravic, dokumentov in zaščitne opreme, za svoje delo pa ne dobijo niti minimalne plače.

Pridelava palmovega olja, ki je med sestavinami vsakega drugega izdelka v trgovini, povzroča kar 18-krat več izpustov toplogrednih plinov, kot jih letno ustvari cela Slovenija.

Kdo porablja največ? Bogate države trošijo bistveno več virov kot revnejše. Tako povprečen prebivalec Severne Amerike vsak dan porabi okoli 90 kg naravnih virov, Evropejec 45 kg, Afričan pa le 10 kg. Evropa je največja neto uvoznica virov na svetu, kar pomeni, da črpa vire v drugih državah, pogosto na račun lokalnega prebivalstva in okolja.

Na svetu zavržemo kar tretjino pridelane hrane. Vsak prebivalec Slovenije je v letu 2023 zavrnil povprečno 78 kg hrane - od tega kar dobrih 28 kg še užitne.

V Sloveniji je samooskrba s hrano nižja od 50 %. To velja za hrano, ki uspeva v našem podnebj.

etični potrošnik

MED SESTAVINAMI IN IZDELKI, KI JIH UPORABLJAMO VSAK DAN, SO TUDI TAKE, KI SO PREPOTOVALE POL SVETA, DA SO PRISTALE NA NAŠIH KROŽNIKI IN V NAŠIH SKODELICAH.

Kljub več kot dvajsetletnim obljubam svetovnih proizvajalcev čokolade, da bodo prekinili z otroškim delom pri proizvodnji kakava, danes samo v Zahodni Afriki dela več kot dva milijona otrok.

Svet vsaki dve sekundi izgubi za nogometno igrišče gozda. Če to stopnjo krčenja gozdov prenesemo na Slovenijo, bi vsakih 7 minut izginilo za Blejsko jezero (145 ha) gozda.

Evropska proizvodnja in potrošnja, ki sta nad svetovnim povprečjem, prispevata k degradaciji okolja tudi v drugih delih sveta. Več kot polovica odtisa porabe zemlje in vode Evropejcev nastane zunaj Evrope.

KO NI LOKALNO - NAJ BO PRAVIČNO

Sestavine, ki jih ne pridelujemo pri nas, naj bodo opremljene s certifikati, ki zagotavljajo pravičnost v dobavni verigi in okolju prijazno pridelavo, kot sta certifikat pravične trgovine (Fairtrade) in ekološki logotip EU.

BREZ EMBALAZE - BREZ ODPADKOV

Izogibajmo se nepotrebni embalaži. Pogosto lahko kupujemo brez embalaže, za kar ob obisku trgovine potrebujemo nekaj posodic in vrečko za večkratno uporabo.

BREZ ZAVRŽKOV IN ODPADNE HRANE

Z boljšo organizacijo, shranjevanjem in uporabo ostankov lahko močno zmanjšamo količino odpadne hrane, prihranimo denar in prispevamo k zmanjšanju emisij.

BODI DEJAVEN #ETIČNI POTROŠNIK V SKUPNOSTI!

Seveda pa lahko naredimo še dodaten korak in se angažiramo v lokalni skupnosti ali širše ter podpremo pozive za bolj etičen svet in za dostojnost v okviru planetarnih meja.

LOKALNO, SEZONSKO IN EKOLOŠKO

Kupujmo pri bližnjih kmetih, na tržnicah, preko zabojčkov ali v lokalnih zadrugah. Če je mogoče, izbirajmo sezonsko in ekološko pridelano hrano - tako podpiramo trajnostno kmetijstvo in ohranjanje biotske raznovrstnosti.

na etično

TRAJNOSTNO PREHRANJEVANJE NI NUJNO DRAGO ALI ZAPLETENO - ZANJ PA JE POTREBNIH NEKAJ PREMISLJENIH ODLOČITEV, KI LAHKO POZITIVNO VPLIVAJO NA LJUDI, PLANET IN PRIHODNOST HRANE. TUKAJ JE NEKAJ NASVETOV.

VEČ RASTLINSKEGA IN MANJ ŽIVALSKEGA IZVORA

Hrana rastlinskega izvora ima v primerjavi s hrano živalskega izvora veliko manjši ogljični odtis, saj je živinoreja največji vir izpustov toplogrednih plinov v kmetijstvu.

MANJ PREDELANO

Sestavine, ki jih uporabljamo, naj bodo čim manj predelane - tako bodo bolj zdrave, poleg tega pa se lahko tako v veliki meri izognemo palmovemu olju, dodatnim sladkorjem in drugim nepotrebni dodatkom.

PREMIŠLJENI NAKUPI

Preden gremo v trgovino, porabimo, kar imamo, načrtujemo obroke, pri tem pa uporabimo domišljijo in ostanke. Hrano si lahko tudi izmenjujemo v skupnosti, s prijatelji ali sosedi.